

מהי בעצם השאלה?

או מדוע סגר אף פעם איננו התשובה

עשר מחשבות של ביקורת תרבות על משבר הקורונה

הנה שאלה שכדאי לחזור ולשאול: **מהו בעצם טיבו של משבר הקורונה? האם זהו משבר רפואי, כלכלי או חברתי; או שמא כל אלה ביחד? ואיך ייפתר המשבר? האם אנחנו מחכים לחיסון, להשטחת עקומה, למיגור המגיפה? או שאנחנו זקוקים לצורת מחשבה חדשה על האופן שבו אנחנו רוצים לחיות כיחידים וכחברה – ביחס לבריאות, למוות, לסולידריות, לעבודה, לסדר עדיפויות קיומי, לסדר עדיפויות מוסרי, לטעם החיים?**

ביקורת התרבות היא פעולה של שאלת שאלות על הפרדיגמה – על סט של הנחות יסוד, על השקפת עולם שמשותפת לקבוצה של אנשים. הביקורת מתגלמת בעצם הפניית הזרקור למה שמובן מאליו לקבוצה של אנשים. אם מובן מאליו לרוב העיתונאים ברדיו ובטלוויזיה ולאזרחים המושפעים מהם שמשתוללת עכשיו מגיפה ושהכי חשוב למגר אותה, או לצמצם את ממדיה – והמטרה הזאת חשובה יותר מכל ערך או צורך אחר – תבוא מבקרת התרבות ותשאל: האמנם? **מהו מערך הנחות היסוד שלפיו מיגור המגיפה הוא המטרה החשובה ביותר, עד כדי כך שהיא דוחקת הצידה מטרות אחרות, צרכים אחרים?**

השאלה היסודית שחשוב לשאול בכל מקרה של ביקורת על פרדיגמה מסוימת היא: **מהי בעצם השאלה? מהי השאלה שהפרדיגמה, השקפת העולם, מבקשת ומסוגלת לענות עליה. כששואלים כך, נמצאים מחוץ לפרדיגמה ומתבוננים בה.**

לדוגמה, אם השאלה היא איך לעודד ייצור, להעלות את ערך המניות של המשקיעים, ולהוריד מחירים להמונים – ייתכן (אם כי לא בטוח) שעקרונות השוק החופשי הם התשובה הטובה ביותר: מקסימום תחרות, מינימום התערבות ממשלתית. **ואולם אם השאלה היא איך לדאוג לכך שבחברה לא יהיו בשום פנים ואופן עובדים עניים; איך לדאוג שעשירים לא ינצלו עובדים – שלא יגזלו מהם זמן ומאמץ כדי להשאיר אותם בעוניים ולהתעשר עוד יותר; אם אלה השאלות – לא נמצא בעקרונות של השוק החופשי מקור של תשובה טובה. התשובות לשאלה המנוסחת כך יבואו דווקא מהכיוון של התערבות ממשלתית, מדינת רווחה, פיקוח על ההון, פיקוח על שכר המינימום ואולי מכיוונים אחרים שעוד לא חשבנו עליהם.**

השאלה שאנחנו שואלים יוצרת את המציאות. היא המנוע לכל המחשבות, השאיפות, הנורמות, הפעולות השלטוניות והאזרחיות והיא גם מסמנת את המסגרת האפשרית לביקורת.

בהקשר של משבר הקורונה חשוב מאוד להבין: **האם השאלה היא איך להוריד את התחלואה, איך לבלום את המגיפה? או שהשאלה היא אחרת: איך לדאוג לשלומם, בטחונם, חירותם ורווחתם של האזרחים באשר הם? על השאלה הראשונה – איך להוריד את ממדי התחלואה – אפשר לענות בין השאר באמצעים שלטוניים כוחניים ואלימים כמו סגר, שהוא התשובה הקלה ביותר (אם כי גם כאן ספק אם התשובה הזאת יעילה בטווח הרחוק).** לפני הסגר שיעור הנדבקים מכלל הנבדקים היה מעל עשרה אחוזים, ואחרי הסגר פחות מחמישה אחוזים. הצלחה. ואולם על השאלה השנייה – כלומר בפרידגמה אחרת, בסט אחר של הנחות יסוד – נצטרך כנראה לענות אחרת: **נבין שסגר הוא לא אופציה משום שהוא פוגע בשלומם, בטחונם, חירותם ורווחתם של האזרחים באשר הם: מיליון אנשים הגישו בקשה לדמי אבטלה מאז תחילת משבר הקורונה. זה אומר: מיליון אנשים שאין להם עבודה ואין להם פרנסה (הם ממשיכים לשלם הוצאות על שכר דירה, על חינוך ובריאות ומחיה, אבל פרנסתם יורדת ב-30 אחוזים במקרה הטוב, במאה אחוזים במקרה אחר).** מה שצריך להביא בחשבון, לפי הגישה הזאת, הוא

לא רק סכנה לבריאות של תושבים אלא גם חירותם, פרנסתם, היכולת שלהם לעזור זה לזה, היכולת של החלשים להיעזר בחזקים ועוד מרכיבים של ביטחון, חירות ורווחה שאפשר לדון בהם לפרטי פרטים. לפי הפרדיגמה הזאת, אפשר להניח שההכרח לעטות מסיכות במקומות סגורים הוא חלק מהתשובה; חלק קטן. חלקים נוספים של התשובה נמצאים במקומות אחרים: השקעה בבתי חולים שנדרשים לטפל בחולי קורונה ובחולים אחרים, סיוע מכוון לאנשים הזקוקים לכך – צעירים וזקנים שהמגיפה מסוכנת להם במיוחד – בצורת סבסוד ימי מחלה, עזרה בקבלת סיעוד ובהפגת בדידות; ואולי גם תידרש חלוקת ויטמין די לכל האזרחים, או חלוקת אמצעי מיגון למי שחשיפה מסוכנת להם במיוחד, ואולי עוד פעולות שלא חשבנו עליהם בהקשר של המגיפה עצמה; וגם – ולא פחות חשוב – סבסוד אובדן ימי עבודה, חיזוק מקומות עבודה שנפגעים בגלל ההכרח לשמור מרחק, חיזוק השירותים הפסיכולוגיים, תמיכה במקומות עבודה שנפגעים, הסברה אמינה ומשכנעת. ממילא, תחת הפרדיגמה הזאת ייצאו מכלל הסביר כל הפעולות השלטוניות האלימות כמו סגר, קנסות וסגירת מקומות עבודה. כאשר יציגו את המספרים להוכיח התקדמות או נסיגה בהשגת המטרות, המספרים יהיו מפורטים: מספר חולים לפי דרגת הקושי של המחלה, מספר נדבקים שאינם חולים בכלל, מספר מפורטים, מספר עצמאיים שאיבדו את פרנסתם, מספר מיטות אשפוז, מספר אנשים שנאלצו להיות בבידוד, תקציב התמיכה באלה שסובלים מסיכון גבוה ועוד נתונים שיתגלו כרלוונטים תוך כדי עבודה.

עוד שאלה שכדאי לשאול: **איזה טעם יש לחיים שבהם הכל מוגש כקורבן לאלוהי בלימת המגיפה** – ובכלל זה הקשר האנושי, קשרי משפחה, מגע חם, אהבה, סולידריות, פרנסה, תקווה. האם מלצר או פסנתרית שנשארים במשך חודשים בלי עבודה, בלי פרנסה, ועדיין צריכים לשלם שכר דירה, ועדיין צריכים לאכול, ואסור להם לפגוש את סבתם, ואסור להם לצאת לפארק או לים, ואסור להם להתקהל עם חברים – האם הם מרוויחים או מפסידים מהאופן שבו השלטון נלחם במגיפה? האם אדם זקן שנאלץ להתבודד בדירתו כדי להתגונן מפני הנגיף, מפסיד או מרוויח מבידודו? התשובה לא יכולה להיות פשוטה.

אין עיתונות בלי אג'נדה. בין שהעיתונאים ערים לכך ובין שלא, הם משרתים השקפת עולם מסוימת בכל בחירה שהם בוחרים. כשמחליטים לשפוך אור על תופעה מסוימת, כשמחליטים לאסוף נתונים מסוימים, כשמבליטים מידע מסוים – ההחלטות האלה ממילא קשורות לתפישת עולם, לפרדיגמה, לסט של הנחות יסוד, ערכים ומטרות.

לדוגמה: הבחירה להעמיד בעמוד הראשי של עיתון "הארץ" את נתוני מגפת הקורונה, התמותה וההדבקה – בחודשים הראשונים הוצגו אלה אפילו בלי נתונים על מספר הבדיקות ושיעור החיוביים מסך הנבדקים; רק מספרים של נדבקים בלי הסבר, בלי הקשר – היא בחירה שהשלכותיה הרות גורל. היא מעמידה במקום הראשון בחשיבות הציבורית את בלימת המגיפה ואת הפחד ממנה; וזאת בלי להראות את התמונה הגדולה. **נתונים בלי הקשר הם חסרי ערך וכאלה הם מסוכנים.** הם מייצרים פחד ותו לא. עיתונאי החדשות של "הארץ" ועיתונים אחרים צריכים לשאול את עצמם בכל בוקר אם הם יודעים מהי השאלה, מהי הפרדיגמה – מהו סט הנחות היסוד שלהם על אודות התפקיד של העיתונות, על אודות מה שאפשר לדרוש מהשלטון – ואם הם הולכים בעקבות השאלות וההנחות האלה או שהם מובלים אחרי ההנחות והמטרות של השלטון.

מתי מוצדק להטיל סגר על אוכלוסיה? מתי מותר לכפות על נשים וגברים וילדים להישאר בתחומי היישוב שלהם ולא לצאת? שוב, השאלה היא מהי השאלה. אם השאלה היא איך הכי קל למנוע, נניח, מלוחמי טרור פלסטיניים לפעול מחוץ לאזורי המגורים שלהם – אולי כדאי להטיל סגר על האוכלוסייה הפלסטינית בכל הזדמנות. אם השאלה היא איך אפשר להיאבק בטרור וגם לשמור על זכויות אדם, על חירותם של ילדים, נשים, גברים שאינם לוחמי טרור,

על ביטחונם ועל האפשרות בטווח הארוך שלא יהיה טעם לטרור – הטלת סגר אינה אופציה לגיטימית, בלשון המעטה.

האחריות שלנו, ככותבים, כעיתונאים, כמבקרי שלטון ומבקרי תרבות, היא לא להניח לשלטון להכתיב את השאלות. השלטון תמיד ינסח שאלות פשוטות כדי לתת תשובות פשוטות. איך להוריד את התחלואה? להטיל סגר. הכי קל שאנשים פשוט לא ייפגשו. איך למנוע טרור? להטיל סגר. שאנשים פשוט לא ייצאו מתחום היישוב.

התפקיד של עיתונאים ומבקרים הוא לנסח את השאלות בצורה מורכבת כדי לקבל תשובות מורכבות. תשובות מורכבות נוטות להיות הגונות יותר, הומניסטיות יותר, מכלילות יותר מתשובות פשוטות. איך לדאוג לבריאותם, בטחונם, חירותם ורווחתם של אזרחי ישראל בעידן משבר הקורונה? זו השאלה המורכבת. התשובות צריכות להתייחס לכל אחד מהמרכיבים הללו. אולי התשובות יכללו חובת עטיית מסיכה במקומות סגורים. אולי הן יכללו אספקת ציוד מיגון משוכלל למורות ולגננים ולעובדים בבתי חולים. אולי הן יכללו אמצעים אחרים שלא עולים עדיין בדעתנו. **כשם שאנחנו חייבים לחגור חגורת בטיחות, ולחבוש קסדה – כדי לצמצם את הפגיעות בתאונות דרכים – אבל לא אוסרים עלינו לנהוג, כך ייתכן שנצטרך לאבד מעט מחירותנו כדי לקבל תשובה מורכבת ושלמה ככל האפשר לשאלה ששאלנו בהקשר של משבר הקורונה.** אבל תשובה מורכבת אינה יכולה לכלול סגר – גם לא סגר על עיר אדומה; גם לא סגר על שכונות חרדיות – כי סגר פוגע בבטחונם, חירותם ורווחתם של האזרחים – הוא משאיר אותם ללא פרנסה, ללא אפשרות לתנועה, הוא מפריד בין בני משפחה, הוא מרחיק את החלשים מאלה שעשויים לעזור להם – ולכן **סגר אינו תשובה לשאלה.**

הרבה פעמים אנחנו חושבים שאם בכל העולם נוהגים בדרך אחת – נניח, ברוב מדינות העולם הטילו סגר על האוכלוסיה כדי לבלום את המגיפה – הדרך הזאת

בטח נכונה וטובה. ואולם די לנו לזכור שהרבה עוולות היו נהוגות בכל העולם עד שהביקורת והמחאה שינו את כיוון הרוח: במשך מאות שנים מנעו בכל העולם מנשים זכויות אזרח מלאות, בכל העולם סחרו בעבדים, בכל העולם עדיין סוחרים בנשים לזנות, בכל העולם נלחמו בסחר במריחואנה ולא בסחר באלכוהול, בכל העולם מזהמים את כדור הארץ, מייצרים יותר מכפי שצריך, נלחמים, הורגים, הורסים. **העובדה שכל העולם נוהג בדרך דומה אינה מלמדת דבר זולת זאת: כל העולם שואל את אותה שאלה. יכול מאוד להיות שזו אינה השאלה שלנו, וממילא זו אינה השאלה הנכונה.**

ארנה קזין, אוקטובר 2020